

Identificatiemogelijkheden en emotionele spanning in jeugdliteraire teksten

Een brug naar leesbevordering?

Leesplezier zie ik als een absolute voorwaarde om het lezen te bevorderen. In veel publicaties wordt verondersteld dat de mogelijkheid tot identificatie met een romanpersonage voor een jongere noodzakelijk is om plezier aan een tekst te beleven; bovendien zouden alleen teksten die door de jeugd als spannend worden bestempeld de aandacht van de jongeren kunnen vasthouden. Tot mijn plezier deed de gelegenheid zich voor dat ik een onderzoek kon gaan opzetten onder auspiciën van de Katholieke Universiteit Leuven met als begeleiders prof. dr. J. van Iseghem, prof. dr. R. Ghesquière en prof. dr. L. Goossens. Van dat verkennend onderzoek naar de relatie tussen leesplezier, identificatie, emotionele spanning en leesbevordering doe ik hieronder kort verslag.

Ineke Guldemond

Toen ik les gaf in het voortgezet onderwijs, heb ik ondervonden dat zich met name onder vmbo-leerlingen een groep bevindt die problemen met lezen heeft. Ik heb daarom steeds veel belangstelling gehad voor de didactiek van jeugdliteratuur, omdat ik meen dat het zeer waardevol is dat kinderen in contact blijven c.q. komen met boeken. Mensen, dus ook kinderen, lezen vanuit verschillende behoeften. Er is voldoende jeugdliteratuur ter beschikking om aan die behoeften tegemoet te komen. In klassensituaties kan fictie een grote hulp zijn bij het bespreekbaar maken van grote problemen als discriminatie en pesten. Kinderen in moeilijke omstandigheden kunnen troost putten uit boeken. Nu ik ver-

bonden ben aan de lerarenopleiding Nederlands van de Fontys Hogeschoolen te Tilburg, wil ik mijn studenten graag overtuigen van het belang van het gebruik van jeugdboeken in de klas en hen na laten denken over de didactiek die het meeste effect sorteert.

De start van het onderzoek

In het studiejaar 1997-1998 verkende ik de vakliteratuur op het gebied van de mogelijkheden tot identificatie door ongeveer veertienjarigen. Al gauw werd mij duidelijk dat de psycholoog onder identificatie iets anders verstaat dan de neerlandicus. Waar de laatste het begrip identificatie gebruikt, hanteert de psycholoog de term empathie. Rita Kohnstamm (1997) zegt het zo:

‘Empathie wil zeggen dat men op een ervaring van een ander met emoties reageert alsof het om een eigen ervaring gaat.’ Ook bekeek ik wat er is gepubliceerd rondom het begrip emotionele spanning in een tekst.

Ik concludeerde dat er weinig empirisch onderzoek gedaan is ten behoeve van leesbevordering voor de bedoelde doelgroep. Het meeste onderzoek is verricht in het basisonderwijs en in de bovenbouw havo/vwo. Als onderzoeksgroep koos ik voor leerlingen uit de tweede klas van het vmbo en het beroepsvoorbereidend en technisch secundair onderwijs (bso/tso) in Vlaanderen. Om te komen tot een voorlopige lijst met criteria waaraan een tekst zou moeten voldoen opdat een leerling uit mijn doelgroep zich met een romanpersonage zou kunnen identificeren, heb ik zes leerlingen geïnterviewd uit Hoogstraten en zes leerlingen uit Tilburg. Iedere groep bestond uit drie meisjes en drie jongens. Onder de Tilburgse jongeren bevonden zich één Turks meisje, één Turkse jongen en één Marokkaanse jongen.

Ik liet de leerlingen reageren op fragmenten uit de onderstaande boeken

- Guido van Puyenbroeck, *We redden het wel*;
- Akky van der Veer, *Zwart op wit*;
- Katrien Seynaeve, *Een wolk als afscheid*;
- Gijs Wanders, *Spoorloos verdwenen*.

Een verkennend onderzoek

Met de gegevens die de interviews opleverden, kon ik vragenlijsten opstellen voor het verkennend onderzoek. Dat vond in het studiejaar 1998-1999 plaats in twee klassen. Een jaar lang werden 26 leerlingen gevolgd in het tweede leerjaar van het Vrij Technisch Instituut Spijker te Hoogstraten en 24 leerlingen van Scholengemeenschap Quirijn, een vmbo-school in Tilburg. Verdeeld over het jaar kregen de leerlingen acht tekstfragmenten of korte verhalen te lezen, waarover ze vragenlijsten invulden. Het was de bedoeling de waardering van teksten te weten te komen. Daarbij stonden de mogelijkheid tot identificatie met een romanpersonage en de emotionele spanning in de tekst centraal. Gekozen werd voor de volgende jeugdliteratuur:

- Valentine Kalwij, *Lefgozers*;
- Marc de Bel, *Vanilla*;
- Gerda van Cleemput, *Little Emma*;
- Anke de Vries, *Memo zwijgt*;
- Diane Broeckhoven, *Een soort zusje*;
- Hans Dorrestijn, ‘De biefstuk van het zoete water’;
- Marita de Sterck, *Zoë zwijgt*;
- Theo Hoogstraaten, *De Spiegelvrouw*.

Bovendien kregen de leerlingen tweemaal een enquête voorgelegd naar algemeen leesgedrag. In dit stuk zal ik daar niet verder op ingaan, maar verslag doen van enkele reacties van de leerlingen op drie van de acht tekstfragmenten.

Little Emma

Little Emma van Gerda van Cleemput is door mij gekozen vanwege de emotionele spanning die wellicht via de referentiële verwijzing opgeroepen zou kunnen worden. Daardoor was de verwachting groot dat het fragment bij meisjes beter zou aanslaan dan bij jongens. Hieronder volgt een klein stukje uit het aangeboden fragment:

Emma gooide de deur wijd open en stoof naar binnen. Haar moeder draaide zich om. Ze keek haar verschrikt aan, alsof ze zich betrappt voelde.
‘Tot straks, Luc’, stamelde ze en ze legde gauw de telefoon neer.
‘Dat was pappa’, zei ze.
‘Weet ik’, knikte Emma. Ze bleef haar moeder vragend aankijken, wachtend op een verklaring.
Mama voelde zich duidelijk niet op haar gemak. Ze zocht naar woorden maar wist niet hoe te beginnen. Ze ging tegen de vensterbank leunen en prutste aan het Kaaps viooltje. Ze trok een paar verwelkte bloempjes af en rolde ze tot een kleverig bolletje.
‘Emma’, zei ze. Ze stokte eventjes en ging dan vlug verder: ‘ Ik moet je wat vertellen.’
Ze klonk ondersteboven. Emma bleef roerloos staan. Wat was er mis?
Ze ploegde wanhopig de voorbije weken door. Slechte cijfers? Te laat thuisgekomen? Kamer niet opgeruimd? Beloftes niet gehouden? Niet bij oma langs geweest?
Ze kon niets ontdekken waarover haar moeder zou kunnen klagen.
‘Wat scheelt er dan?’ vroeg ze.
Mama draaide zich naar haar toe en keek haar recht in de ogen.
‘Er is een briefgekomen’, zei ze.
Emma voelde een lach in haar keel.
Wat was er zo ongewoon aan een brief, dat je ervan ondersteboven raakte?
Er kwam iedere dag post.
Toch bleef mama zorgelijk kijken.
‘Voor mij?’ vroeg Emma. Misschien had een van haar penvrienden geschreven.
‘Ja.’
‘Van wie?’
‘Van je moeder’, zei mama.
Het maakte haar helemaal overstuur.
Als verlamd keek ze naar mama. Het was of ze in een bodemloze put viel.
Ze kreeg geen woord over haar lippen, liet zich op de bank zakken en staarde ontdaan voor zich uit. Ze was heel bleek.

Mama knikte.
‘Ja, je moeder heeft geschreven’, zei ze.
Emma kon niet antwoorden, kreeg geen geluid door haar keel.
Ze friemelde aan haar T-shirt. ‘Hoezo?’ fluisterde ze.
Mama kwam naast haar op de bank zitten en sloeg een arm om haar heen.
‘Ze wil je ontmoeten’, zei ze terwijl ze de grote bruine envelop die op het tafeltje lag naar zich toe trok.

Op twee na gaven alle meisjes aan erg overstuur te zijn als ze hetzelfde zouden horen als Emma en net zo nieuwsgierig te zijn naar de ‘echte’ moeder. Het merendeel gaf ook aan op dezelfde wijze gehandeld te zouden hebben als Emma. Iedereen vond dat het verhaal in het echt zou kunnen gebeuren. Het fragment kreeg van de meisjes een 9,1 als beoordelingscijfer, en 19 van de 23 meisjes zeiden het boek (heel) graag helemaal te willen lezen. Trefwoorden die door een grote meerderheid gekozen werden als van toepassing op het fragment, waren: goed te begrijpen, mooi geschreven en ontroerend. Geconcludeerd mag worden dat identificatie met Emma zeer wel mogelijk is. En dan nu de jongens. Van de 24 jongens gaven er 18 aan dat ze net zo overstuur zouden zijn en nieuwsgierig naar de ‘echte’ moeder als Emma. Verhoudingsgewijs zijn dat er minder dan bij de meisjes, maar het is toch nog een aanzienlijk aantal. Geen van de jongens gaf aan dat hij het fragment mooier zou hebben gevonden als de hoofdpersoon een jongen was geweest. Zij konden zich ook geheel verplaatsen in de manier waarop Emma handelt in het fragment. Als gemiddeld beoordelingscijfer rolt er bij de jongens een 7,8 uit, waarbij het aardig is te zien dat de jongens in Tilburg kwamen op een 7,1 en de jongens uit Hoogstraten op een 8.6. Veertien jongens vonden het verhaal ontroerend en mooi geschreven.

Elf jongens zouden het boek (heel) graag helemaal willen lezen. Ondanks het feit dat de hoofdpersoon een meisje is, blijkt het voor veel jongens mogelijk zich te identificeren met Emma. De leerlingen werd gevraagd op te schrijven hoe het verhaal volgens hen zal aflopen. Eén meisje uit Tilburg dacht dat Emma niets van haar ‘echte’ moeder zou willen weten, maar alle andere meisjes en jongens arrangeerden een ontmoeting met die ‘echte’ moeder. Overigens ging vrijwel iedereen uit van een goede afloop en 28 leerlingen dachten dat die bestond uit een goede relatie met beide moeders. Bert uit Hoogstraten formuleerde het zo: ‘Ze gaat naar haar echte moeder en blijft een middag daar. Zij babbelen wel maar Emma antwoordt negatief op de vraag of ze bij haar komt wonen. Ze wil haar “echte” moeder alleen als vriendin.’

‘De biefstuk van het zoete water’

De leerlingen kregen het korte verhaal ‘De biefstuk van het zoete water’ in zijn geheel voorgeschoteld. Het was mij door verschillende docenten uit het vmbo aangeraden, omdat zij de ervaring hadden dat het een aantal kinderen emotioneel sterk beroerde. Hieronder staat een fragment uit het verhaal dat de sfeer goed weergeeft. Johan en zijn vader zijn aan het vissen:

De dobbers stonden bewegingloos in het water. Behalve als de boot bewoog doordat Johan ging verzitten. Dan keek zijn vader even opzij, zonder een kwaad woord overigens. Ja, vader was in een opperbest humeur. Nou zei dat niet alles. Nee, dat zei beslist niet alles. De afrommeling om de leuke band stond hem nog levendig voor de geest. Het gebeurde twee jaar geleden. Ze waren aan het fietsen, zijn vader, zijn moeder, zijn broer Eef en hij. Het was een mooie zonnige dag. Zijn vader en moeder reden voorop. Eef en hij gingen stoep op

stoep af rijden. Ze rukten steeds hun stuur omhoog en wipten de stoep op. Daar waren ze lekker mee bezig tot zijn vader achterom keek. Hij riep dat ze op moesten houden met het vernielen van hun banden. Vlak daarna klonk er een vreselijke knal. Het was natuurlijk Johans band geweest. Eef had met die dingen altijd geluk. Drie dagen later 's avonds onder het eten gebeurde het. Ze aten boerenkool met worst, dus zijn vader was in een goeie bui. Als pa vrolijk was, was iedereen vrolijk. Moeder lachte, Eef lachte en Johan zelf lachte het hardst. Het was gezellig. Om de stemming te verhogen had Johan een mop verteld. ‘Meneer Pietersen is door een stoomwals overreden. Hij ligt nu in het ziekenhuis op kamer 11, 12 en 13.’ Alleen Eef moest er om lachen. Zijn vader bromde dat hij ‘m al kende, legde zijn vork en mes neer en strekte de arm. Johan was te laat om te bukken. De klap kwam hard aan. De afdruk van de dikke gouden trouwring stond in zijn wang. ‘Die was voor het vernielen van je fietsband,’ zei hij. Hij nam kalm zijn vork en mes weer op en at verder. Zijn moeder stond met de woorden ‘Jezus Christus’ op en liep de kamer uit, naar de keuken. De zijkant van Johans gezicht gloeide. Maar hij at toch zijn bord leeg. Boerenkool smaakte ook wel lekker met pijn.

Het verhaal werd door de leerlingen niet zo spannend gevonden. Het was wel prettig leesbaar, niet ingewikkeld en de leerlingen oordeelden vrijwel allemaal dat dit verhaal werkelijk zou kunnen gebeuren. Het waren vooral de jongens die aangaven dat Johan meer tegen zijn vader in opstand zou moeten komen. Zowel de jongens als de meisjes voelden boosheid en angst voor de vader. Toch gaf de meerderheid van de jongens aan dat ze wel van zo’n vader zouden kunnen houden, terwijl de meeste meisjes dat in twijfel trokken. Het beoordelingscijfer dat de meisjes dit verhaal toekenden was een

7,3 en de jongens gaven het een 7,8. Juist bij dit verhaal zijn de meningen onder de leerlingen verdeeld. Hieronder volgen enkele citaten: Erkan uit Tilburg schreef: ‘Ik vond het echt een prachtig verhaal, misschien wel de mooiste die ik ooit heb gelezen. De vorige was ook mooi, maar deze mooier. Misschien omdat ik zelf ook veel van vissen houd.’ Het verhaal kreeg van hem een 9. Uit zijn antwoord bleek dat hij zich kon inleven in de situatie rondom het vissen. Maar hoe zit dat dan met de mishandeling door de vader? Erkan gaf aan dat de vader zijn zoon goed opvoedt. Als hij in de schoenen van Johan stond, zou hij veel van zijn vader houden en geen hekel hebben aan zijn vader. Milusca uit Tilburg schreef: ‘Ik vind dat de vader niet had moeten slaan, want je kan het best uitpraten.’ Zij geeft aan een grote hekel te hebben aan zo’n vader, en boosheid en angst voor hem te voelen. Ze twijfelde eraan of ze van hem zou kunnen houden. Voor het verhaal gaf zij het cijfer 8. Lies uit Hoogstraten gaf ook aan geen waardering te kunnen opbrengen voor de vader. Het verhaal verdiende volgens haar slechts een 3 en zij motiveerde dat als volgt: ‘Het is wel vlot geschreven, maar ik houd niet van zulke verhalen. Ik vind het goed voor mensen die ook hun kinderen mishandelen. Dan weten ze dat dat zo niet hoort.’ In dezelfde klas zit Christel. Zij schreef: ‘Ik vind het een zielig verhaal. Ik vind dat hun vader hen onrechtvaardig behandelt. Ik zou hulp gaan zoeken en vind dat die moeder hun zonen zou mogen verdedigen. Ik vind het wel saai, want ik hoop niet dat het verhaal heel de tijd zich in een boot afspeelt.’ Christel voelde wel empathie voor Johan en stelde zich voor wat ze zelf in zo’n situatie zou doen. Toch gaf ze het verhaal maar een 5. Is de omgeving

waarin de gebeurtenissen zich afspelen te weinig boeiend voor haar? De reactie van Steven uit Hoogstraten wil ik u niet onthouden. Hij beoordeelde het verhaal met een 8 en gaf aan heel graag meer van dit soort verhalen te willen lezen. Vervolgens schreef hij het volgende: ‘Dit is wel een zeer tof boek, denk ik. Het enige probleem is, ik heb een echte hekel aan lezen. Ik lees alleen als het moet.’ Dit verhaal biedt mijns inziens veel handvatten om via diepte-interviews meer te weten te komen over de relatie tussen empathie, referentiële verwijzing en waardering van een verhaal.

De Spiegelvrouw

Het laatste fragment dat de leerlingen lazten, komt uit *De Spiegelvrouw* van Theo Hoogstraaten. Ik heb voor dit boek gekozen, omdat het gerekend kan worden tot het genre van de griezelverhalen. Dit genre is erg in trek bij veel jonge lezers en het leek mij interessant om te bekijken of er een relatie bestaat tussen griezelverhalen en de mogelijkheid tot empathie bij de veertienjarigen van mijn onderzoek. Eerst volgt hieronder weer een kort fragment uit het gedeelte dat de leerlingen werd voorgelegd. Het is het begin van het boek:

Op haar voorhoofd en haar bovenlip glinsterden ontelbare zweetdruppeltjes. Ze voelde dat ze het gevecht tegen de angst begon te verliezen. In een snel, willekeurig ritme schoten haar oogballen achter haar gesloten oogleden heen en weer. Een korte, felle kreet ontsnapte aan haar lippen. Het spierwitte gezicht, dat omlijst werd door een krans van rood, krullend haar, vertrok in een grimas die veel weg had van een kwaadaardige grijns. Plotseling gingen haar ogen wijd open en staarden naar het plafond, dat flauw werd verlicht door een nachtlampje in het stopcontact naast de deur. Langzaam werd ze zich ervan bewust dat ze wakker was.

Het was voorbij. Ze lag gewoon in haar bed. Ze zuchtte diep en overdacht de woorden van haar moeder: ‘Geef je er nooit aan over, Tamara. Lang niet alles wat je ziet zal echt gebeuren.’ Haar moeder had makkelijk praten. Zij zag geen dingen die anderen niet zagen, droomde niet over gebeurtenissen waarvan sommige later werkelijk plaatsvonden. Soms wist ze onmiddellijk dat wat ze zag of droomde echt ging gebeuren, een enkele keer aarzelde ze. De droom van net, dat was zo’n twijfelgeval. Eigenlijk was hij te onwerkelijk om zelfs maar over na te denken, tenzij... Morgen, op school, de laatste dag voor de kerstvakantie gelukkig, zou ze aan meneer Draadloos vragen of ze de folder mocht zien van het kasteeltje waar haar klas met schoolreis naar toe zou gaan. Ze hoopte vurig dat het kasteel meer dan één toren had.

Tot mijn verrassing vonden de leerlingen het fragment niet bijzonder spannend en eigenlijk ook niet griezelig. De meerderheid was er bovendien niet van overtuigd dat dit wel in de werkelijkheid zou kunnen gebeuren. De meeste leerlingen vonden het wel naar voor Tamara dat ze soms voorstellende dromen heeft en ze begrepen dat Tamara schrikt als ze het kasteeltje uit haar dromen herkent. Maar toen hun gevraagd werd hoe zij zich zouden voelen als hun hetzelfde zou overkomen als Tamara, reageerden de meesten laconiek. Ze zouden geen angst voelen en er ook geen hekel aan hebben als ze voorspellende dromen zouden hebben. Concluderend kan gezegd worden dat de leerlingen wel mee kunnen voelen met Tamara, maar ze denken dat ze zelf anders zouden reageren. Wel sympathie, maar geen empathie? Dat staat een positieve beoordeling van het fragment niet in de weg. De jongens beoordeelden het met het cijfer 7,8 en de meisjes met een 7,4. Weinig leerlingen uit Tilburg

en Hoogstraten voelden de behoefte om nog extra op deze tekst te reageren. Wanneer ze het wel deden, waren de trefwoorden voornamelijk ‘gezellig’ en ‘leuk’. Deze uitslag roept bij mij allerlei vragen op over de relatie tussen empathie, sympathie en waardering.

Vervolgonderzoek

Enkele leerlingen schreven na het laatste onderzoekje uit zichzelf op dat ze met plezier de fragmenten hadden gelezen. Anderen vertelden me mondeling dat ze het leuk vonden om de tekstjes te lezen. In hoeverre dat hun lezen van fictie heeft bevorderd en voor hoe lang, kan ik niet bepalen. Wat ik heb gedaan, is slechts een verkennend onderzoek. Daardoor is al een enorme hoeveelheid cijfers beschikbaar gekomen. Wat ik in het bovenstaande heb vermeld, is slechts een zeer beperkte keuze uit het verzamelde materiaal.

Een antwoord op mijn onderzoeksvragen kan ik nog niet formuleren. Vervolgonderzoek is daarvoor absoluut noodzakelijk. Het succes van het fragment uit *Little Emma* wijst sterk in de richting van een relatie tussen empathie, referentiële verwijzing en waardering. Dat dit geldt voor zowel meisjes als jongens is heel opmerkelijk. De wens om het gehele verhaal te lezen is groot en een aanzienlijk aantal leerlingen heeft dit boekje ook daadwerkelijk gelezen. Ook de grote waardering – met name door de jongens – voor ‘De biefstuk van het zoete water’ wijst in dezelfde richting. Maar dan blijkt dat leerlingen *De Spiegelvrouw* ook hoog waarderen zonder dat er sprake is van empathie, hoogstens van sympathie. Verder is opmerkelijk dat de leerlingen geen van de tekstfragmenten echt spannend vinden, terwijl ze sommige toch hoog waarderen. Onderzocht zou moeten worden wat leerlingen eigen-

lijk bedoelen als ze, onder andere in de afgenomen enquêtes, aangeven dat ze graag spannende teksten lezen. Ik heb duidelijk ervaren dat vmbo- en bso/tso-leerlingen individuele lezers zijn met hun eigen smaak en leesmotivatie. Generaliserende uitspraken zijn dus gevaarlijk, maar het is de moeite waard om te zoeken naar criteria waar aan fictionele teksten moeten voldoen, willen ze bij een groot gedeelte van de doelgroep in de smaak vallen. Als dat duidelijk gemaakt kan worden, is dat een grote winst voor de didactiek van het fictieonderwijs voor leerlingen in het beroepsvoorbereidend en technisch secundair onderwijs in Vlaanderen en op het vmbo in Nederland.■

Literatuur

Marc de Bel, *Vanilla*. Leuven/Noordwijk 1993.

Diane Broeckhoven, *Een soort zusje*. Antwerpen/Baarn 1995.

Gerda van Cleemput, *Little Emma*. Averbode 1998⁴ (1995⁵).

Hans Dorrestijn, ‘De biefstuk van het zoete water’. In: *Brandnetels en andere verhalen over kindermishandeling*. Den Haag (Vereniging tegen Kindermishandeling) 1984.

Theo Hoogstraaten, *De Spiegelvrouw*. Amsterdam 1996.

Valentine Kalwij, *Lefgozers*. Groningen 1995.

Rita Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie III*. Houten/Diegem 1997.

Guido van Puyenbroeck, *We reddten het wel*. Antwerpen 1986.

Katrien Seynaeve, *Een wolk als afscheid*. Averbode/Apeldoorn 1988.

Marita de Sterck, *Zoë zwijgt*. Averbode 1996.

Akky van der Veer, *Zwart op wit*. Amsterdam 1988.

Anke de Vries, *Memo zwijgt*. Rotterdam 1996.

Gijs Wanders, *Spoorloos verdwenen*. Rotterdam 1989.

Bijlage

Vier portretjes van leerlingen die deelgenomen hebben aan de interviews

Ann is 15 jaar en woont in Hoogstraten. Ze leest elke week de *Joepie* en elke zaterdag het Binnenlandkatern van de krant. Ze leest tien boeken per maand, die zij haalt in de bibliotheek. Ze leest geen strips. Haar lievelingsauteur is Gerda van Cleemput, want die schrijft over gebeurtenissen die in haar eigen omgeving zouden kunnen plaatsvinden. Ann heeft een hekel aan boeken met geweld erin. Ann vindt *Zwart op wit* het mooiste boek, want ze houdt van dagboeken en leest graag over familierelaties. Ann kiest *Spoorloos verdwenen* uit als het leukste boek. De kaft geeft al aan dat het verhaal met oorlog te maken heeft en dat staat al direct tegen. Ook de tekst zelf wekt aversie op vanwege de vreemde situatie in een Afrikaans land. Zij bewondert Mark wel, maar kan zich verder niet in hem verplaatsen. Het is dus niet verwonderlijk dat de ideale hoofdpersoon voor Ann een meisje van haar eigen leeftijd is dat in België woont en iets meemaakt dat Ann zelf ook zou kunnen overkomen. Het verhaal moet wel een *happy end* hebben.

Joëlla is 14 jaar en woont in Tilburg. Zij leest elke week de *Tina*, maar geen krant of

strips. Joëlla leest eenmaal per jaar een boek, als ze een boekenbeurt moet houden. Toch houdt ze wel van fictie en dan vooral van films. In televisiefilms gaat ze zo op dat ze haar omgeving vergeet en regelmatig zit ze te huilen bij een emotioneel fragment. Als ze dan toch moet lezen, kiest ze voor humoristische verhalen. Als ik Joëlla *Een wolk als afscheid* laat zien, wijst ze in eerste instantie het boek af, omdat er een viool op de kaft staat, en aan dat instrument heeft ze een hekel. Als ze vervolgens toch de fragmenten leest, is ze zichtbaar emotioneel geraakt en zegt met de hoofdpersoon mee te voelen. Ze herkent eenzelfde situatie als bij haar burens. Joëlla kiest *Spoorloos verdwenen* als mooiste boek, want het lijkt haar erg om je vader kwijt te raken. Zij wijst *We reddten het wel* aan als leukste boek. Ze kan wel met de gepeste Paul meeleven en krijgt er zelfs een boos gevoel bij, maar het taalgebruik van Guido van Puyenbroeck is wat te moeilijk voor haar. Joëlla zou het liefst lezen over een meisje of jongen van haar eigen leeftijd die in Nederland een avontuurlijke tocht maakt met wat humor erin.

Fouad is 15 jaar. Zijn ouders komen uit Marokko, maar hij is zelf in Tilburg geboren. Fouad leest elke week *Voetbal International* en soms het streeknieuws uit de krant. Hij leest tweemaal in de maand een boek, dat hij uit de bibliotheek haalt. Fouad leest het liefst verhalen over Marokkaanse families in Nederland. Een boek dat hem erg heeft aangesproken, is *De Zweep* van Nicole Boumaâza. Fouad heeft een hekel aan griezelboeken. De ideale hoofdpersoon in een verhaal moet een Marokkaanse jongen van zijn eigen leeftijd zijn of iets ouder. Die jongen krijgt dan problemen in Nederland die Fouad herkent uit zijn eigen situatie.

Asir woont in Tilburg. Zijn ouders komen oorspronkelijk uit Turkije. Hij is 15 jaar. Asir schat dat hij ongeveer vier boeken per jaar leest. Hij leest wel elke week het stadsblad dat gratis wordt verspreid. Het ik-per-

spectief in *Zwart op wit* en nog wel beschreven vanuit een meisje, maakt de mogelijkheid tot empathie voor Asir onmogelijk. Asir wil lezen over een moderne Turkse jongen van zijn eigen leeftijd die gebeurtenissen met veel actie meemaakt in Nederland. Soms leest hij ook wel eens een verhaal dat zich afspeelt in Turkije, vooral als hij er net vakantie heeft gevierd.

Vier portretjes van leerlingen die hebben meegewerkt aan het verkennend onderzoek

Bert is 14 jaar en gaat in Hoogstraten op school. Hij leest elke dag de krant en slechts af en toe een strip. Hij leest meer dan negen boeken per maand en dat komt omdat zijn moeder op de bibliotheek werkt. Zijn voorkeur gaat uit naar thrillers, detectives en avonturenboeken. Bert geniet van het lezen van jeugdboeken en kan zich goed verplaatsen in de verhaalpersonages. Als hij een mooi verhaal gelezen heeft, denkt hij er nog vaak aan terug. Bert trekt uit zichzelf de vergelijking tussen ‘De biefstuk van het zoete water’ en *Blauwe plekken* van Anke de Vries.

Carolien is 14 jaar en woont in Hoogstraten. Zij leest veel tijdschriften voor jongeren zoals de *Tina* en de *Hitkrant*. Ook de *Donald Duck* hoort daar nog bij en zij leest bovendien 4 tot 6 strips per maand. De krant kijkt ze slechts af en toe in. Verder leest ze één boek per week en dan kiest ze voor een boek met dieren- of humoristische verhalen. Zij heeft ronduit een hekel aan geschiedenis- en oorlogsboeken. Little Emma is ze helemaal gaan lezen, nadat ze daaruit een fragmentje ter beoordeling voorgelegd had gekregen. Ook *Een soort zusje* heeft haar erg aangesproken. Over enge gebeurtenissen zoals in *De Spiegelvrouw* leest Carolien niet graag.

Lies zit op school in Hoogstraten en is 13 jaar. Zij leest de *Tina* en de *Libelle*. Af en toe bekijkt ze een krant of een strip. Ze leest alleen een boek als ze er een spreekbeurt

over moet houden. Belangrijk voor de keuze zijn dan de kaft, de titel en de tekst op de achterflap. Het liefst leest ze griezelboeken. Toch vindt ze het fragment uit *Little Emma* mooier dan het fragment uit *De Spiegelvrouw*. Dat laatste verhaal is volgens Lies wel vlot geschreven, maar kennelijk kan ze zich niet goed inleven in de gebeurtenissen.

Bjorn is 14 jaar en woont in Tilburg. Hij leest jeugdbladen als de Pauze en de televisiegids. Bjorn leest nooit een krant en slechts af en toe een strip. Als hij een boekenbeurt moet houden, laat hij zich voor de keuze van het boek adviseren door een vriend of door het personeel van de bibliotheek. Het fragment uit *Een soort zusje* vindt Bjorn wel mooi, maar hij wil toch niet het gehele verhaal gaan lezen. Dat geldt hetzelfde voor ‘De biefstuk van het zoete water’. Bjorn wil verhalen lezen over jongens van zijn eigen leeftijd die meer durven dan hijzelf. Empathie voelen voor verhaalpersonages is erg moeilijk voor Bjorn.

